

PSIHOSOCIJALNI PREDIKTORI NAMJERE STUDENATA ZA EMIGRACIJOM

Gorka VULETIĆ

Filozofski fakultet Osijek, Lorenza Jägera 9, Osijek, Hrvatska

gvuletic@ffos.hr

Tena BLAŽEVIĆ

tenablazevic512@gmail.com

Sažetak

Cilj istraživanja bio je istražiti psihosocijalne prediktore namjere za odlazak iz zemlje i poduzimanja konkretnih koraka za odlazak iz zemlje u studenata završnih godina studija i apsolvencata te ispitati eventualne spolne razlike, a zatim dobiti konkretnije informacije o izvorima (ne)zadovoljstva životom u Hrvatskoj. U istraživanju je sudjelovalo 356 studentica i studenata Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, u rasponu dobi od 22 do 42 godine. Rezultati su pokazali da 44,7% sudionika želi otići živjeti i raditi u inozemstvo te da postoje spolne razlike u poduzimanju konkretnih akcija ka tome – muškarci su više izjavljivali da su poduzeli korake ka nalaženju posla u inozemstvu nego što su to činile žene. Nadalje, kao statistički značajni prediktori namjere za odlazak u inozemstvo pokazale su se varijable spol, sudjelovanje u programu studentske razmjene Erasmus, broj bliskih prijatelja te razina mentalnog zdravlja. Dakle, i demografske i socijalne i psihološke varijable doprinose, ali različito, objašnjenju varijance kriterija, odnosno namjere za odlazak iz zemlje, dok je ekonomska varijabla, nakon dodavanja varijable procjena mentalnog zdravlja, prestala biti statistički značajna – razina mentalnog zdravlja medijator je između samoprocjene ekonomskog statusa i namjere za odlazak iz zemlje. Pokazalo se da su socijalne veze glavni izvor zadovoljstva, a ekonomska situacija izvor nezadovoljstva životom u Hrvatskoj.

Ključne riječi: psihosocijalni prediktori, emigracija, odljev mozgova, zadovoljstvo životom

Ključna poruka rada: Istraživanje ukazuje na važnost različitih psihosocijalnih faktora u razumijevanju namjere za emigracijom mladih visokoobrazovanih ljudi. Socijalne veze (bliske osobe, društvo općenito) najčešće su bile izvor zadovoljstva, a ekonomska situacija izvor nezadovoljstva životom u Hrvatskoj.

1. Uvod

U potrazi za boljim uvjetima života i rada sve veći broj ljudi, posebice mladih, planira ili se odlučuje otići živjeti i raditi u inozemstvo. Prve emigracije iz Hrvatske zabilježene su još u 15. stoljeću, a neki pokazatelji jasno upućuju na to da je Hrvatska jedna od europskih zemalja s velikom zajednicom emigranata (Knezović i Grošinić, 2017). Među ljudima koji se odlučuju napustiti državu određen je postotak ljudi koji predstavljaju visokoobrazovano stanovništvo. Iako je teško utvrditi koliki je udio visokoobrazovanih ljudi koji su emigrirali iz Hrvatske, lako je pretpostaviti da su takvi pojedinci, koji predstavljaju vitalniji dio neke populacije, lakše pronalazili put u inozemstvo, kao i mogućnost zapošljavanja, što potvrđuje i broj renomiranih imena našeg podrijetla koja su, radeći u inozemstvu, postigla velike znanstvene uspjehe (Golub, 2004). S obzirom da sve veći broj mladih obrazovanih ljudi odlazi živjeti i raditi u inozemstvo, ovim istraživanjem se ispitivala namjera za iseljenjem mladih visokoobrazovanih ljudi iz istočne Hrvatske.

Do sada najveći broj istraživanja o migracijama bio je usmjeren na ekonomske i demografske čimbenike koji, bez dileme, utječu na proces donošenja odluke o iseljavanju. Ipak, samo ti čimbenici nisu dovoljni pri proučavanju namjere za odlazak u inozemstvo te je važno proučiti i psihološke te socijalne faktore. Stoga, ovo istraživanje uzima u obzir i sve navedene čimbenike kao prediktore namjere za odlazak u inozemstvo te se provjerava koji od njih u većoj mjeri predviđaju tu namjeru.

U Hrvatskoj smo bili suočeni s trendom povećanja broja odlazaka mladih, sveučilišno obrazovanih ljudi iz regije i zemlje. Migracija je odavno prepoznat mehanizam djelovanja za one koji traže bolji život. Iako su financijska pitanja jedan od važnih razloga za odluku o iseljenju, značajnu ulogu u formiranju namjere i motivacijom za iseljavanjem imaju psihološki i socijalni faktori čiji odnos istražujemo u ovom projektu. Sveučilište u Osijeku je vodeća visokoobrazovna ustanova u istočnoj Hrvatskoj, na kojem se obrazuju brojni studenti i budući stručnjaci koji će doprinositi regionalnom i nacionalnom gospodarstvu. Od regionalnog je interesa istražiti osobne i nacionalne odrednice kvalitete života te namjeru za iseljavanjem mladih visokoobrazovanih ljudi, studenata i apsolviranih Sveučilišta; što su za njih izvori nezadovoljstva, a što izvori zadovoljstva životom u Osijeku i Hrvatskoj te istražiti njihovu percepciju različitih aspekata društva u kojemu žive. Stoga je tijekom razdoblja 2016-2018. proveden projekt pod nazivom "Uloga subjektivne kvalitete života u namjeri mladih ljudi za iseljenjem iz regije ili zemlje" koji je financiran od strane Sveučilišta J. J. Strossmayer u Osijeku.

Odljev mozgova

Iseljavanje iz Hrvatske u prošlosti razlikuje se od iseljavanja iz Hrvatske u današnje vrijeme – tada su iseljavali niskokvalificirani radnici koje domaće tržište rada niti nije imalo resursa zaposliti, a danas se sve više iseljavaju visokoobrazovani, mladi radnici (Karalić, 2017). Prema Le Brasu (2002; prema Mežnarić, 2003), migracija je populacijski fenomen

koji je najteže predvidjeti, a to se pogotovo odnosi na migraciju visokoobrazovanog dijela društva jer je on najviše podvrgnut različitim utjecajima na tržištu radne snage. 'Odljev mozgova' ili brain drain odnosi se na odlazak visokoobrazovanih stručnjaka, znanstvenika i intelektualaca neke zemlje (Šverko, 1996), slikovito, 'mozgova', u inozemstvo. To nije sinonim za iseljavanje samo znanstvenika, već se veže uz "prostornu pokretljivost svih visokoobrazovanih kvalificiranih migranata koji (trajnije) prelaze međe nacionalnih država ili matičnih zemalja" (Golub, 1992). Dakle, visokokvalificirani migranti su oni koju posjeduju diplomu ili opsežna specifična znanja (Vertovec, 2002; prema Gorup, 2015). U pravilu, odljev mozgova predstavlja migraciju u kojoj poslodavci u razvijenim i bogatijim zemljama nude privlačnije i bolje radne uvjete te veća primanja visokoobrazovanim ljudima, nego što im se to nudi u njihovim vlastitim zemljama. U zadnje vrijeme u Hrvatskoj je sve veći problem što se iseljava velik broj zdravstvenih stručnjaka. Procjena je da je u razdoblju između 2013. i 2016. godine Hrvatsku napustilo 525 liječnika, što je ekvivalent broju liječnika koji rade u osječkoj i riječkoj bolnici (Hrvatska udruga bolničkih liječnika, 2017; prema Stubbs i Zrinščak, 2017).

Teorijski okviri istraživanja migracija visokoobrazovane radne snage svrstavaju se na dva osnovna principa – oni koji, proučavajući čimbenike odljeva mozgova, uporište pronalaze u velikim društveno-ekonomskim razlikama između razvijenijih i nerazvijenih zemalja (internacionalni model) te one koji objašnjenje ove pojave nalaze na individualnoj razini, ispitujući motivacijsko ishodište (individualni model). Prema internacionalnom modelu, odljev mozgova tretira se kao ljudski kapital – visokoobrazovani pojedinci kretali su se iz regija i zanimanja niske produktivnosti u regije i zanimanja visoke produktivnosti. Individualni model proučavanja brain draina drži kako se, uz ostale njegove faktore (socijalne, ekonomske, političke i obrazovne), na kraju dolazi i do razine samog pojedinca, koji ima određene kvalifikacije i individualne osobine te trajno ili na dulje vremensko razdoblje napušta zemlju porijekla. Pri donošenju odluke o odlasku u inozemstvo, važno je uzeti u obzir i faktore šireg (ekonomskog, političkog, obrazovnog), ali i užeg (profesionalnog i obiteljskog) društvenog konteksta. Kombinacije tih utjecaja čine pojedinačni socijalni obrazac, stoga je jasno kako se odljev mozgova treba tumačiti uzimajući u obzir pojedinca – on sam donosi odluku zašto i gdje će realizirati svoje aspiracije te na koji će to način postići (Golub, 2004).

Namjera za migracijom

Jedan od prvih istraživača koji je pokušao objasniti što je namjera s psihološke strane gledišta je Ach. On je smatrao da je namjera za izvođenjem specifične akcije u specifičnoj situaciji prototip voljne akcije. Navodio je da jednom kada pojedinac stvori namjeru, to će kreirati odlučnost koja će ga navesti da izvede namjeravanu akciju kad se nađe u određenim uvjetima. Snaga odlučnosti određena je konkretnošću specifične namjeravane akcije i okolnosti – što su one konkretnije, to je intenzivnija odlučnost za obavljanjem te akcije (Gollwitzer, 1993; prema Orosova i Gajdošova, 2017). Mnogo je studija u području migracija koje su se bavile migracijskim aspiracijama, a većina njih oslanja se

na fenomen namjere za migracijom. U tom području, model koji je danas najspominjaniji je model očekivanja i vrijednosti (De Jong i Fawcett, 1981; prema Warnes Kjeø, 2013), a predviđa da će, pri biranju ostanka ili odlaska, osoba izabrati alternativu od koje će moći maksimalizirati vrijednost, uzimajući u obzir vlastite subjektivne mogućnosti. Povezanost namjera i ponašanja gradi se na temelju sociopsihološke teorije razložne akcije (Ajzen i Fishbein, 1980; prema Warnes Kjeø, 2013) i bliske joj teorije planiranog ponašanja (Ajzen, 1991; prema Warnes Kjeø, 2013). Te teorije vide namjeru kao produkt socijalnih normi i očekivanja da će se ostvariti određeni cilj kao posljedica ponašanja. Prema ovom okviru, osoba koja razmišlja o migraciji važe potencijalne dobiti i gubitke povezane s iseljavanjem, a odlučuje se na migraciju jednom kad dobiti prevaguju nad gubitcima.

Prema teoriji razložnih akcija (Ajzen i Fishbein, 1969; prema Warnes Kjeø, 2013), namjera je primarni prethodnik svakog ponašanja i prediktivni je proces koji prethodi razložnoj akciji (Ajzen i Dasgupta, 2015). Što je snažnija namjera, veća je vjerojatnost da će se ponašanje i izvršiti. U ovom istraživanju, konceptualizacija namjere (za emigracijom) je preuzeta iz teorija planiranog ponašanja i razložite akcije.

Što se tiče namjere za migracijom, Haug i Kupiszewski (2008; prema Warnes Kjeø, 2013) navode kako je to možda slučaj kod internalnih migracija (unutar iste zemlje), ali ne i kod internacionalnih jer neki faktori mogu utjecati na namjeru, dok drugi utječu na ponašanja. Van Dalen i Henkens (2008) ispitali su ovaj problem i došli do zaključka da su namjere dobar prediktor budućeg ponašanja – svojim longitudinalnim istraživanjem došli su do nalaza da među sudionicima koji su u prvotnom mjerenju iskazali namjeru za odlaskom iz zemlje, 24% njih je to i učinilo u periodu od dvije godine. To se može smatrati relativno visokim postotkom, tj. može se zaključiti kako je vjerojatnost migracije veća kod onih pojedinaca koji su imali prethodnu namjeru za time te koji su po tom pitanju poduzeli konkretne akcije (Gardner i sur., 1985; De Jong i sur., 1985; Van Dalen – Henkens 2008, 2013; prema Gödri i Feleky, 2016). Postoje tri faze prije migracije. U fazi prije odlučivanja uključen je proces formiranja namjere, u predakcijsku fazu spada istraživanje i planiranje, a u akcijsku specifična akcija – migriranje (Orosova i Gajdošova, 2017). Ako se uzme u obzir da namjera nije stopostotni indikator stvarne akcije – migriranja, svakako bi bilo korisno ispitati i koliki je postotak onih koji imaju namjeru za odlaskom iz Hrvatske poduzelo konkretne akcije ka odlasku. U ovom istraživanju je ispitivana namjera kao najbliža odrednica budućeg ponašanja.

Studenti, kao budući akademski građani države, predstavljaju intelektualni i profesionalni potencijal te se, samim time, smatraju i nositeljima gospodarskog razvoja. Odlazak mladih, visokoobrazovanih ljudi u inozemstvo uzrokuje štetu s dugoročnim posljedicama za matičnu zemlju te je bitno proučiti njihovu namjeru za odlaskom u inozemstvo i prepoznati čimbenike koji stoje u podlozi te namjere i na taj način ublažiti njegove moguće posljedice (Mlikota i Prelas-Kovačević, 2013).

Psihološki prediktori namjere za emigracijom

Psihološki čimbenici kao prediktori namjere za odlaskom iz zemlje nisu bili toliko često istraživani, iako je njihov utjecaj vrlo važan – npr., dobri uvjeti života (zaposlenje, riješeno stambeno pitanje i sl.) znatno utječu na dobrobit, a može se pretpostaviti da ljudi koji namjeravaju iseliti iz zemlje, nisu zadovoljni u tom pogledu.

Dobrobit je kombinacija zadovoljstva pojedinca onime čime se svakodnevno bavi i osjećaja vrijednosti zbog svog doprinosa društvu (psihološki aspekt dobrobiti), kvalitete njegovih veza s bliskim mu osobama (socijalni aspekt dobrobiti), sigurnosti financija (financijski aspekt dobrobiti), dobrog fizičkog zdravlja (fizički aspekt dobrobiti) i sl. Iako su ti elementi univerzalni za sve kulture, vjere i nacionalnosti, ljudi kreću različitim putevima u povećanju vlastite dobrobiti (Rath i Harter, 2010). Dobrobit ima svoju kognitivnu i emocionalnu komponentu. Kognitivno vrednovanje dobrobiti temelji se na različitim globalnim procjenama – zadovoljstvo životom, ispunjenost, smisao te procjenama zadovoljstva na pojedinim područjima (fizičko zdravlje, posao, brak, obitelj, slobodno vrijeme i sl.). Emocionalna komponenta odnosi se na procjenu učestalosti ugodnih emocija (Watson, Clark i Tellegen, 1988; prema Miljković, 2013). Životni događaji najviše utječu na dobrobit kada smanjuju ili povećavaju pojedinačnu vjerojatnost postizanja određenih ciljeva. Događaji koji su jako povezani s osobnim ciljevima imaju jači utjecaj na pojedinačnu dobrobit. Postoji puno mjera dobrobiti. Međunarodni indeks dobrobiti (Cummins i sur., 2003) sastoji se od dva podindeksa – indeks osobne dobrobiti (PWI) te indeks nacionalne dobrobiti (NWI). Indeks osobne dobrobiti mjera je sveukupnog zadovoljstva osobnim životom, a domene obuhvaćaju zadovoljstvo standardom života, zadovoljstvo zdravljem, zadovoljstvo postignućima u životu, zadovoljstvo osobnim odnosima, zadovoljstvo sigurnosti, zadovoljstvo povezanosti sa zajednicom i zadovoljstvo sigurnosti u budućnost. Diener (1984) definira zadovoljstvo životom obilježjem subjektivne dobrobiti jer naglašava pojedinačve vlastite procjene. Zadovoljstvo životom je stupanj u kojem pojedinac pozitivno procjenjuje kvalitetu svog života u cjelini (Veenhoven, 1995; prema Mara i Landesmann, 2013). DeJong (2000) pronašao je kako je zadovoljstvo životom važan čimbenik namjere za iseljenjem iz zemlje. Otrachshenko i Popova (2012) svojim istraživanjem pokazali su da ljudi koji procjenjuju da su nezadovoljniji životom češće izražavaju namjeru za odlaskom iz zemlje, odnosno da zadovoljstvo životom ima negativan utjecaj na odluku pojedinca o migraciji i snažan je prediktor te odluke. To može značiti da zadovoljstvo životom može sadržavati neke komponente kao što su pojedinačvi ukusi, preferencije i samoprocjena vlastitog života, koje sudjeluju u procesu donošenja odluke o migraciji, ali su teško mjerljive. Slične rezultate dobili su i Graham i Markowitz (2011) i Chindarkar (2014) – subjektivna dobrobit i namjera za migracijom negativno su povezane. Ivlevs (2015) svojim istraživanjem dobio je rezultate koji ukazuju da osobe koje su najviše i najmanje zadovoljne svojim životom najčešće izražavaju namjeru za iseljavanjem. S obzirom na rezultate tih istraživanja, korisno bi bilo istražiti razlikuju se osobe koje iskazuju namjeru za odlaskom iz Hrvatske u procjenama zadovoljstva svojim životom.

Gorup (2015) navodi kako su u dosadašnjim odlukama treba li napustiti Hrvatsku i otići živjeti i raditi u inozemstvo, važnu ulogu imali i faktori osobnog psihološkog nezadovoljstva raznim pitanjima - nemogućnost rješavanja pitanja zaposlenja, stambenog pitanja, ali i općom stvarnom i percipiranom nepovoljnom situacijom u državi i društvu. Takvu situaciju često definiraju velike razine mita i korupcije na različitim razinama vlasti, sporost i nesređenost pravosuđa u rješavanju sporova, nedostatak političke kulture, neuvažavanje ljudskih i manjinskih prava i sl. Također, jedno je istraživanje pokazalo kako se manje ljudi iseljava iz relativno nesretnih zemalja kako se ukupna razina sreće u tim zemljama povećava (Polgreen i Simpson, 2011). Prema tome, potrebno je ispitati koliko su ljudi zadovoljni pojedinim aspektima dobrobiti specifično vezanim uz život u određenoj zemlji – moguće je da bi takvo nezadovoljstvo moglo biti i prediktor odlaska iz te zemlje. U svrhu ispitivanja subjektivnih pokazatelja nacionalne dobrobiti, razvijen je Indeks nacionalne dobrobiti koji procjenjuje zadovoljstvo na šest domena - zadovoljstvo ekonomskom situacijom, zadovoljstvo stanjem okoliša, zadovoljstvo socijalnim uvjetima, zadovoljstvo vladom, zadovoljstvo biznisom i poduzetništvom i zadovoljstvo nacionalnom sigurnosti (Cummins i sur., 2003).

Mentalno zdravlje je stanje dobrobiti u kojem je pojedinac svjestan svojih mogućnosti, može se nositi sa svakodnevnim životnim stresorima i raditi produktivno te doprinositi svojoj zajednici (World Health Organization, 2014). Studije pokazuju kako je migracija pozitivno povezana s mentalnim zdravljem i dobrobiti migranata. Također, migracija se pokazala kao čimbenik koji doprinosi poboljšanju statusa socijalnog i mentalnog zdravlja pojedinca, pogotovo kod žena i grupa koje su imale niži mentalni status u zemlji porijekla prije migracije. Faktori koji su povećali razinu mentalnog zdravlja migranata u zemlji dolaska uključuju boravak u toj zemlji duži period (dulje od tri godine), dobre prilike za zaposlenjem, pridruživanje članovima obitelji koji su već u zemlji dolaska, bolje usluge javnih službi i sl. Te studije proizvele su i rezultate koji upućuju na to da su doseljenici zdraviji nego domoroci na različitim dimenzijama zdravlja, uključujući i mentalno (Williams i Collins, 1995). Dakle, pametno je istražiti je li razina mentalnog zdravlja dobar prediktor namjere za odlaskom iz zemlje. Iako su stope iseljavanja iz Hrvatske visoke već godinama, u posljednje vrijeme taj trend se mijenja. Postoji podloga za vjerovati da se prediktori migracije, ili bar jačina njihovog utjecaja, mijenja kako se ekonomija i drugi faktori u zemlji mijenjaju. Stoga, ovo istraživanje bavi se dodatnim psihološkim i socijalnim varijablama koje nisu bile uključene u prijašnja istraživanja, kako bi se predvidjele namjere mladih ljudi za odlazak iz zemlje, razlikama u spolu s obzirom na poduzimanje konkretnih akcija za odlaskom te identificiranjem izvora zadovoljstva i nezadovoljstva životom u Hrvatskoj.

2. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja bio je istražiti psihosocijalne prediktore namjere studenata za odlazak iz zemlje, postotak studenata koji su poduzeli konkretne korake u tom smjeru te izvore njihovog zadovoljstva i nezadovoljstva životom u Hrvatskoj.

2.1. Metoda

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo $n = 356$ sudionika, studentica i studenata Sveučilišta J. J. Strossmayer u Osijeku. Od toga je $n = 156$ studenata i $n = 200$ studentica. Raspon dobi je bio od 22 do 42 godine, a prosječna dob sudionika je $M = 24,47$ ($SD = 2,309$). Kriterij za sudjelovanje u istraživanju je godina studija – sudionici su mogli biti redovni i izvanredni studenti završnih godina studija s osječkog Sveučilišta (četvrta i peta godina, apsolvanti) te osobe koje su diplomirale u posljednje tri godine na nekom od fakulteta na Sveučilištu u Osijeku ($n = 69$; 19,4%). Najveći broj sudionika pohađa petu godinu fakulteta ($n = 226$; 63,5%). Istraživanje je obuhvaćalo studente svih fakulteta s osječkog Sveučilišta, a najveći broj ih je s Fakulteta elektrotehnike, računarstva i informacijskih tehnologija ($n = 122$; 34,3%), zatim s Medicinskog fakulteta ($n = 63$; 17,7%) te Filozofskog fakulteta ($n = 62$; 17,4%). Od ukupnog ($n = 356$) broja sudionika, njih $n = 159$ (44,7%) ima namjeru otići živjeti i raditi u inozemstvo, od kojih su 46,5% ($n = 74$) studentice i 53,5% ($n = 85$) studenti.

U drugom krugu istraživanja za koje je upravo završeno prikupljanje podataka, sudjelovalo je 346 sudionik, prosječna dob sudionika je $M = 24,61$ ($SD = 3,01$). Prema spolu, sudjelovalo je 227 (65,8%) studentica i 118 (34,2%) studenata.

Instrumenti

Provedeno je presječno anketno istraživanje koje je osim anketnih pitanja uključivalo i nekoliko standardiziranih psihologijskih mjernih instrumenata za mjerenje dobrobiti i mentalnog zdravlja.

U ovom istraživanju korišteni su sljedeći instrumenti:

Indeks osobne dobrobiti (Personal Wellbeing Index – PWI; International Wellbeing group, 2013) za ispitivanje osobne dobrobiti i zadovoljstva vlastitim životom. Upitnik sadrži 7 skala koje se odnose na osobnu dobrobit. Odgovori se daju na skali od 11 stupnjeva (od 0 – nimalo nisam zadovoljan do 10 – u potpunosti sam zadovoljan). Originalni rezultati se transformiraju u postotak skalnog maksimuma (%SM) u svrhu uspoređivanja Indeksa osobne dobrobiti s drugim skalama u terminima njihovih aritmetičkih sredina i standardnih devijacija. Skalom se mjeri sedam domena zadovoljstva životom: životni standard, zdravlje, postignuća u životu, odnosi, sigurnost, povezanost zajednice i sigurna budućnost.

Indeks nacionalne dobrobiti za ispitivanje zadovoljstva životom u Hrvatskoj. Upitnik ispituje koliko su sudionici zadovoljni životom u Hrvatskoj. Upitnik sadrži 7 skala koje se odnose na nacionalnu dobrobit. Odgovori se daju na skali od 11 stupnjeva (od 0 – nimalo nisam zadovoljan do 10 – u potpunosti sam zadovoljan). Svaka od sedam domena se može analizirati kao zasebna varijabla ili se bodovi sa svih domena mogu izračunati kao prosječna ocjena kako bi se dobio indeks nacionalne dobrobiti.

Kontinuum mentalnog zdravlja – kratka forma za ispitivanje pozitivnih aspekata mentalnog zdravlja (Keyes, 2009).

Upitnik općih sociodemografskih podataka obuhvaćao je informacije o: 1) spolu, 2) dobi, 3) fakultetu kojeg sudionik pohađa, 4) godini studija (četvrta, peta, šesta, apsolutna), 5) procjeni vlastitog ekonomskog statusa (puno ispod prosjeka, malo ispod prosjeka, prosječno, malo iznad prosjeka, puno iznad prosjeka).

Dodatna pitanja. Iz okvira većeg istraživačkog projekta, korištena su samo pitanja relevantna za problem istraživanja ovog rada. Valja spomenuti pitanje koje je u ovom istraživanju služilo kao kriterijska varijabla, a to je: "Imate li namjeru i želite li otići živjeti i raditi u inozemstvo?" na koje su sudionici odgovarali s "DA" ili s "NE". Nadalje, kao prediktori su u model uvrštena i sljedeća pitanja:

- ▶ "Jeste li tijekom studija bili u programu studentske razmjene? (Erasmus, Erasmus Plus itd..);
- ▶ "Koliko imate bliskih prijatelja (npr. prijatelja s kojima možete razgovarati o privatnim problemima i na koje možete računati)?";
- ▶ Kako biste općenito procijenili razinu podrške koju primete od članova obitelji?; "Živi li sada netko od članova Vaše obitelji u inozemstvu?"

Tijek istraživanja

Prvi krug istraživanja proveden je 2018. godine i rezultati su prikazani u ovom radu. Tijekom 2024. je proveden drugi krug istraživanja i obrada rezultata je u tijeku te su u ovom radu prikazani rezultati analize podataka iz prvog mjerenja.

Kriterij za sudjelovanje u istraživanju bio je da su sudionici studenti Sveučilišta J. J. Strossmayer u Osijeku, završnih godina studija (četvrta, peta, šesta godina, apsolutni) ili su ga završili u posljednje tri godine u trenutku provođenja istraživanja. Uzorak je prikupljan dvama pristupima; elektronskim putem, u svrhu čega je stvorena i online verzija upitnika koja je objavljena na internetskoj stranici Facebook (Facebook stranica Studentski servis Osijek te privatni profili osoba koje su sudjelovale u provođenju projekta). Poveznice na upitnik dodatno su se distribuirale metodom snježne grude - svi su bili pozvani da prosljede poveznicu na upitnik poznanicima koji odgovaraju kriterijima za sudjelovanje u istraživanju. Sudionici su klikom na poveznicu mogli otvoriti, pročitati uputu i ispuniti

upitnik. Drugi pristup je metodom papir-olovka, nakon što su Uprave fakulteta odobrile provedbu istraživanja te su autorice istraživanja dogovorile s predmetnim profesorima termine provedbe istraživanja tijekom održavanja redovne nastave u prostorijama fakulteta. Istraživanje se provodilo grupno. Ispunjavanje svih upitnika trajalo je oko 30 minuta. Nakon što je svaki sudionik primio upitnik, autorice istraživanja dale su pojašnjenje cilja istraživanja te kratku usmenu uputu o načinu ispunjavanja upitnika. Na poledini upitnika bio je napisan e-mail kontakt na koji su se sudionici mogli javiti u slučaju pitanja u vezi upitnika ili rezultata istraživanja. U oba slučaja, sudionici su prije ispunjavanja upitnika bili upoznati s informacijama kako je istraživanje u potpunosti anonimno i dobrovoljno te da u bilo kojem trenutku mogu odustati od istraživanja. Nadalje, sudionicima je objašnjeno kako će se njihovi rezultati analizirati na razini grupnih rezultata isključivo u znanstveno-istraživačke svrhe. Istraživanje je odobreno od strane Etičkog povjerenstva Filozofskog fakulteta u Osijeku.

3. Rezultati

Rezultati ovdje prikazanog prvog kruga istraživanja iz 2018. godine su pokazali kako 44,7% sudionika želi otići živjeti i raditi u inozemstvo, dok je u nedavno ponovljenom istraživanju 2024. godine, taj broj značajno manji i iznosi 27,2%. U daljnjem tekstu su prikazani rezultati samo iz prvog kruga istraživanja obzirom da analiza podataka drugog kruga nije završena.

Deskriptivna statistika za ispitivana obilježja je prikazana u tablici 1. Sudionici su svoj ekonomski status procjenjivali kao prosječan, dok je najčešći odgovor na pitanje "Koliko imate bliskih prijatelja?" bio - četiri. Sudionici razinu podrške koju primaju od obitelji procjenjuju visokom. Indeksi osobne i nacionalne dobrobiti pretvoreni su u skalne maksimume, a rezultati pokazuju kako je opće zadovoljstvo životom sudionika relativno pozitivno – u prijašnjim istraživanjima pokazalo se kako se Indeks osobne dobrobiti za sve zemlje svijeta kreće u rasponu viših vrijednosti od 60 do 80% skalnog maksimuma, a u zapadnim razvijenijim zemljama, taj raspon je uži (70-80%) što se smatra normativnim rasponom za vrijednost ukupne subjektivne kvalitete života. Što se tiče indeksa nacionalne dobrobiti, on je u Hrvatskoj nešto niži u odnosu na onaj u npr. Australiji gdje iznosi 57% SM (Cummins, Eckersley, Pallant, Van Vugt i Misajon, 2003). Rezultati dobiveni na kontinuumu mentalnog zdravlja pokazuje da sudionici imaju srednju razinu mentalnog zdravlja.

40 sudionika (11,2%) sudjelovalo je u programu studentske razmjene Erasmus, od kojih je 29 sudionica i 11 sudionika. Većina nije nikada sudjelovala u programu studentske razmjene Erasmus: 316 (88,8%), od čega je 171 sudionica i 145 sudionika. Na pitanje "Živi li sada netko od članova Vaše obitelji u inozemstvu?", 44% njih odgovorilo je potvrdno.

Tablica 1. Aritmetička sredina, standardna devijacija, minimalni i maksimalni rezultat te mogući raspon svih korištenih kontinuiranih numeričkih varijabli

Varijabla	M	SD	Min.	Maks.	Mogući raspon
Dob	24,46	2,309	22	42	
Ekonomski status	3,04	0,759	1	5	1-5
Broj bliskih prijatelja	4,354	2,369	1	15	0-15
Podrška obitelj	4,50	0,852	1	5	1-5
Indeks osobne dobrobiti	64,79	19,653	4,29	100	0-100
Indeks nacionalne dobrobiti	44,214	19,612	0	100	0-100
Samoprocjena mentalnog zdravlja	3,27	0,857	0,79	5	0-5

Legenda: Podrška obitelj – samoprocjena razine podrške koju sudionici primaju od obitelji

Ovim istraživanjem ispitale su se i spolne razlike u namjeri sudionika za odlazak iz zemlje, ali i u poduzimanju konkretnih akcija ka tome. U Tablici 2 prikazane su frekvencije i postotak sudionika i sudionica koji su izrazili namjeru otići živjeti i raditi u inozemstvo.

Tablica 2. Frekvencije i postotak sudionika s obzirom na njihove odgovore na pitanje “Želite li otići živjeti i raditi u inozemstvo?”

Namjera odlaska		Spol		Ukupno
		M	Ž	
NE	N	71	126	197
	%	36%	64%	55,3%
DA	N	85	74	159
	%	53,5%	46,5%	44,7%

Legenda: M – muški spol; Ž – ženski spol; N – broj sudionika

Veći broj muškaraca izjavio je da želi otići živjeti i raditi u inozemstvo nego da ne žele, dok je veći broj žena izjavljivalo da ne žele otići nego da žele. Pokazalo se da postoji statistički značajna razlika prema spolu s obzirom na namjeru za odlazak i rad u inozemstvo ($\chi^2_{(1, N=356)} = 10,844$, $p < 0,01$); muškarci više iskazuju namjeru za odlaskom iz zemlje nego žene.

Nadalje, ispitano se postoji li razlika s obzirom na spol u poduzimanju konkretnih akcija k nalaženju posla i odlasku u inozemstvo.

Tablica 3. *Frekvencije i postotak sudionika s obzirom na spol pri odgovoru na pitanje: "Jeste li do sada poduzeli konkretne korake ka nalaženju posla i odlasku u inozemstvo?"*

Poduzimanje konkretnih koraka		Spol		Ukupno
		M	Ž	
NE	N	127	178	305
	%	41,64%	58,36%	85,67%
DA	N	29	22	51
	%	56,86%	43,14%	14,33%

Legenda: M – muški spol; Ž – ženski spol; N – broj sudionika

Rezultati su pokazali kako postoji razlika po spolu u poduzimanju konkretnih koraka ka nalaženju posla i odlasku u inozemstvo ($\chi^2_{(1)} = 4,113$, $p < 0,05$), s tim da su muškarci češće izjavljivali da su poduzeli korake ka nalaženju posla u inozemstvu nego što su to napravile žene.

Tablica 4. *Rezultati analize prediktora namjere za emigracijom*

Varijabla	B	Omjer izgleda	95% C.I.	
			Niži	Viši
Spol	1,038	2,825**	1,712	4,662
Dob	-0,031	0,969	0,869	1,080
Erasmus	0,812	2,253*	1,086	4,673
Ekon. status	-0,232	0,793	0,575	1,092
Podrška obitelji	-0,058	0,944	0,702	1,270
Broj prijatelja	-0,127	0,881*	0,791	0,981
Rodbina u inozemstvu	0,243	1,276	0,803	2,027
Indeks osobne dobrobiti	-0,008	0,992	0,979	1,005
Indeks nacionalne dobrobiti	-0,011	0,989	0,976	1,001
Samoprocjena mentalnog zdravlja	-0,299	0,742*	0,551	0,998

Legenda: B – koeficijenti binarne logističke regresije; p – značajnost pojedinog prediktora; 95% C.I. – interval pouzdanosti; **p < 0,01; *p < 0,05

Od prediktora korištenih u binarnoj logističkoj regresiji, kao značajni pokazali su se spol, sudjelovanje u programu studentske razmjene Erasmus, broj bliskih prijatelja, te razina mentalnog zdravlja.

Što se tiče varijable spol, rezultati pokazuju kako postoji 2,825 puta veća vjerojatnost da će namjeru za odlazak u inozemstvo imati muškarci nego žene. Sudjelovanje u programu studentske razmjene Erasmus također je statistički značajan prediktor namjere za odlazak u inozemstvo – oni sudionici koji su bili na toj razmjeni imaju 2,253 puta veću vjerojatnost da će iskazivati namjeru za odlaskom. Također, i varijabla 'broj bliskih prijatelja' pokazala

se statistički značajnim prediktorom u ovom istraživanju. Pokazalo se da, kako broj prijatelja raste za 1, 11,9% je manja vjerojatnost da će sudionici iskazivati namjeru za odlaskom iz zemlje. Kada je u pitanju razina mentalnog zdravlja, rezultati ukazuju na to da, što je ona veća (kako ona raste za jednu jedinicu), postoji 25,8% manja vjerojatnost da će sudionici imati namjeru za odlaskom iz Hrvatske.

S obzirom da se varijabla ‘procjena ekonomskog statusa’ prije uvođenja ostalih varijabli pokazivala statistički značajnim prediktorom, a kasnije se pokazala kao statistički neznajna, provedena je dodatna analiza i rezultat je pokazao da ekonomski status pridonosi statistički značajno razini mentalnog zdravlja ($\beta = 0,215$, $p < 0,01$) te je stoga mentalno zdravlje ostalo značajan prediktor dok je ekonomski status izgubio značajnost.

Izvori zadovoljstva i nezadovoljstva životom u Hrvatskoj

Kako bi se odgovorilo na problem ovog istraživanja, a koji se odnosi na ispitivanje izvora zadovoljstva i nezadovoljstva životom u Hrvatskoj studenata osječkog Sveučilišta, sudionicima su postavljena dva pitanja:

- “Navedite neke čimbenike koji Vam doprinose zadovoljstvu životom u Hrvatskoj odnosno u Osijeku. Što Vas čini zadovoljnim životom u sredini u kojoj živite?” te
- “Navedite neke čimbenike koji Vam doprinose nezadovoljstvu životom u Hrvatskoj odnosno u Osijeku. Što Vas čini nezadovoljnim životom u sredini u kojoj živite?”

Odgovori sudionika na pitanje o izvorima zadovoljstva kvalitativno su obrađeni te su raspodijeljeni u pet kategorija (Tablica 5), kao i izvori nezadovoljstva (Tablica 6).

Tablica 5. Prikaz kvalitativnih kategorija o izvorima zadovoljstva životom u Hrvatskoj te frekvencije odgovora za pojedinu kategoriju

Izvori zadovoljstva	f
Okoliš i društveni događaji	143
Bliske osobe	119
Društvo općenito (sigurnost, način života)	93
Pogodnosti (besplatno školovanje, zdravlje,...)	64
Vrijednosti (kultura, religija, patriotizam)	24

Legenda: f= frekvencija odgovora sudionika

Tablica 6. Prikaz kvalitativnih kategorija o izvorima nezadovoljstva životom u Hrvatskoj te frekvencije odgovora za pojedinu kategoriju

Izvori nezadovoljstva	f
Vlast i korupcija	154
Ekonomska situacija	108
Stopa nezaposlenosti	92
Mentalitet ljudi	63
Centralizacija	50

Legenda: f= frekvencija odgovora sudionika

Kvalitativnom analizom odgovora sudionika na prethodno navedena pitanja pokazalo se kako sudionici najčešće kao izvore zadovoljstva navode društvena događanja i socijalne odnose dok su kao izvori nezadovoljstva najčešće navedeni ekonomsko-politički čimbenici.

4. Rasprava

U ovom istraživanju, od 356 ispitanih mladih visokoobrazovanih sudionika iz istočne Hrvatske (44,7%) je 2018. godine izjavio je da ima namjeru otići živjeti i raditi u inozemstvo, a u preliminarnim rezultatima ponovljenog istraživanja u 2024. godini taj broj iznosi 27,2%.

Ranija domaća istraživanja koja su se bavila istom problematikom pokazuju niže postotke studenata koji izražavaju namjeru za odlazak iz Hrvatske. Tako je Šverko (2005) svojim istraživanjem utvrdila kako gotovo jedna četvrtina studenata svakako želi ostati u Hrvatskoj, dok ih samo 6,7% svakako želi otići. 2013. godine Mlikota i Prelas Kovačević ispitivali su namjeru o odlasku kod studenata u Virovitici te se pokazalo kako 35% sudionika ponekad razmišljaju o odlasku i zapošljavanju u inozemstvu, 19% ih to čini često, a 25% vrlo često, dok samo 7% ispitanih studenata nikada o tome nije razmišljalo. Istraživanje Relje, Reić Ercegovca i Čerenića (2015) bavilo se analizom stavova studenata Splita i Sarajeva o namjeri odlaska u inozemstvo. Rezultati njihova istraživanja pokazali su nešto niži postotak sudionika koji imaju namjeru napustiti zemlju – nešto više od 74% sudionika iz Splita namjerava svakako ostati u svojoj zemlji ili bi radije ostalo, dok postotak onih koji bi radije ili svakako otišli iz zemlje iznosi 25%. To se može objasniti time da, iako su sve županije zahvaćene rastućim trendovima iseljavanja, ti su trendovi slabije izraženi u županijama koje ostvaruju najveću dobit od turizma (Župarić-Iljić, 2016). Borožan i Bojanić (2016) proveli su istraživanje čiji su sudionici bili studenti osječkog Sveučilišta te se pokazalo kako 53,06% sudionika izražava želju za ostankom u Osijeku, što je sličan postotak rezultatima ovog istraživanja. Osječko-baranjska županija (ali i općenito regija Slavonije) jedna je od županija koja prednjači po brojkama iseljavanja (Župarić-Iljić, 2016) pa nije iznenađujuće što i u ovom istraživanju ovoliki postotak

studenata osječkog sveučilišta izražava namjeru za odlaskom. Župarić-Iljić (2016) daje moguće objašnjenje za visoki postotak studenata koji izražavaju namjeru za odlaskom - ulazak Hrvatske u Europsku Uniju. Sve je veći broj mogućnosti koje su se otvorile za radno aktivno stanovništvo. Prosperitetnije, europske zemlje nude niz privlačnih faktora (veća ponuda radnih mjesta, viša primanja, bolja poduzetnička klima i sl.), dok postoji i velik broj potisnih faktora - nepovoljna gospodarska situacija u Hrvatskoj, smanjenje stope zaposlenosti, visoka stopa nezaposlenosti, pad životnog standarda i dr., koji uzrokuju nezadovoljstvo stanovništva koji traže bolje prilike u inozemstvu.

Od 44,7% sudionika koji su izrazili namjeru za odlazak iz Hrvatske, veći je broj mladića (53,5%) nego djevojaka (46,5%) i ta razlika pokazala se statistički značajnom. Ti nalazi u skladu su i s drugim istraživanjima koja navode kako muškarci češće migriraju, odnosno, da su žene češće one koje odlučuju ostati u zemlji porijekla (Orosova i Gajdošova, 2017). Sljedeći je nalaz ovog istraživanja da postoji statistički značajna razlika po spolu u poduzimanju konkretnih akcija ka nalaženju posla i odlasku u inozemstvo, čime se potvrdila prva hipoteza ovog istraživanja. Jedno od mogućih objašnjenja tome su rezultati brojnih istraživanja koja pokazuju kako žene tijekom života imaju više bliskih prijatelja i izražajnije socijalne odnose nego muškarci. Također, žene pružaju više emocionalne podrške ljudima oko sebe te dobivaju više podrške natrag nego što pružaju i dobivaju muškarci. Te se razlike objašnjavaju općenitim razlikama u emocionalnosti i emotivnoj ekspresivnosti. Žene više naglašavaju intimnost i povjerenje kad se radi o prijateljstvima te su generalno empatičnije, ekspresivnije i ulažu više u živote svojih članova obitelji i prijatelja nego muškarci. (Bell, 1981). Stoga, moguće je kako su žene sklonije ostanku u zemlji nego migraciji jer žele očuvati te socijalne odnose. Nadalje, muškarci češće osjećaju socijalni pritisak da trebaju osigurati financijsku stabilnost, a jedan od načina da to ostvare je život u inozemstvu, odnosno u drugoj zemlji koja nudi bolje uvjete i financijsku sigurnost (Gubhaju i De Jong, 2009), dok na ženama nije toliko pritisak. Također, prijašnja istraživanja pokazala su kako postoje nejednake mogućnosti u zemlji dolaska za muškarce i žene koji su migranti, tj. muškarci ne nailaze na poteškoće u jednakoj mjeri kao i žene, stoga muškarci češće imaju percepciju kako im je lakše izvesti to ponašanje nego što to imaju žene (Orosova i sur., 2018). Nadalje, namjera i sama odluka o odlasku u inozemstvo donekle je rizična jer se pojedinac pomiče od sigurnosti i poznatosti ka upravo suprotnome. Istraživanja su pokazala kako su muškarci podložniji donošenju rizičnih odluka nego što su to žene (Orosova i sur., 2018). Postoje i određene spolne razlike u percepciji vjerojatnosti negativnih posljedica uključivanja u rizična ponašanja, s tim da žene izvještavaju o većim vjerojatnostima za negativne posljedice. Prema nekim modelima, ljudi se uključuju u rizična ponašanja jer vjeruju da će biti uspješni i cijene uspjeh (Byrnes i Miller, 1999). Kao što je navedeno, u situaciji migracije, muškarci češće vjeruju kako će uspjati naći zadovoljavajući posao i sl. nego žene te će češće i poduzimati korake u tom smjeru.

Po pitanju psiholoških, socijalnih, demografskih i ekonomskih varijable kao potencijalnih prediktora namjere mladih visokoobrazovanih ljudi za odlaskom iz zemlje rezultati su pokazali slijedeće: U demografskom skupu varijabli, varijabla dob nije se pokazala kao značajan prediktor namjere za odlazak iz zemlje. Razlog ovom nalazu može biti u obilježjima samog uzorka koji je homogen po dobi, te je istraživanje i bilo usmjereno na sudionike jednake dobi.

Prema Državnom zavodu za statistiku, 2016. godine najveći broj odseljenih u inozemstvo bio je u dobi od 20 do 39 godina. Istraživanje Hercoga i van de Laara (2013) pokazalo je kako su studenti koji planiraju otići živjeti u inozemstvo u prosjeku stariji; od studenata koji izvještavaju o migracijskim planovima, oko 35% njih je u dobi od 27 godina ili starije, dok je u toj dobnoj grupi samo 10,8% sudionika koji ne žele otići iz svoje zemlje. Razlog zbog kojeg se dob u ovom istraživanju nije pokazala kao statistički značajan prediktor najvjerojatnije jest u tome što je najveći broj sudionika ovog istraživanja slične dobi, od 22 do 30 godina (njih 345 od 356), što nije dovoljno velik raspon da bi se mogli donositi zaključci o utjecaju dobi sudionika na namjeru za odlaskom iz zemlje (npr. da što je sudionik mlađi, veća je vjerojatnost da će iskazivati namjeru za odlazak ili obratno). Nadalje, spol se pokazao kao statistički značajan prediktor namjere za odlazak iz Hrvatske, s tim da je 2,825 puta veća vjerojatnost da će namjeru iskazivati muškarci nego žene. Slične podatke prenosi i Državni zavod za statistiku - u 2016. godini, u ukupnom broju odseljenih osoba iz Hrvatske u inozemstvo veći je udio muškaraca (54,1%). Jedno moguće objašnjenje razlika među spolovima u namjeri odlaska iz zemlje je i činjenica da su muškarci manje selektivni i donose odluke brže i efikasnije, dok ženama dulje treba da donesu odluku jer preferiraju istražiti sve moguće ishode i mogućnosti situacije. Tijekom migracijskog procesa, žene se češće nego muškarci susreću s izazovima koji uključuju diskriminaciju na temelju spola, migracijskog statusa, nacionalnosti ili religije, lošijih radnih uvjeta, gubitka socijalne podrške i sl. (UNDESA, 2016). Također, vjeruje se kako muškarci i žene migriraju iz istih razloga i da su njihova migracijska iskustva ekvivalentna, što nije istina jer muškarci i žene nemaju identične socioekonomske uloge u svojim zemljama porijekla i dolaska. Dakle, *push* i *pull* faktori nisu jednaki za oba spola. Teret obiteljskih odgovornosti, kulturalne restrikcije za zadržavanje posla, poteškoće u pronalasku pristupa mreži koja će im pomoći pronaći posao u inozemstvu te nejednake mogućnosti otežavaju ženama odluku o odlasku. Varijabla koja se sljedeća pokazala kao statistički značajan prediktor je i sudjelovanje u programu studentske razmjene Erasmus. Sudionici koji su sudjelovali u tom programu imaju 2,253 puta veću vjerojatnost da će imati namjeru otići živjeti i raditi u inozemstvo nego oni koji nisu bili uključene u takav program. Rezultati istraživanja Pareyja i Waldingera (2008) pokazuju kako period studiranja u inozemstvu za 15 do 20% povećava pojedinčevu vjerojatnost rada u inozemstvu nakon diplomiranja. Također, Wiers-Jenssen (2008) pokazala je kako bivši mobilni studenti koji su kombinirali "domaće" obrazovanje s internacionalnim iskustvom (npr. ERASMUS program), imaju više internacionalnih poslova u usporedbi s njihovim vršnjacima koji nisu bili mobilni za vrijeme fakulteta. Pokazalo se i kako postoji utjecaj prošlog ponašanja na namjeru, ali

i na buduće ponašanje, odnosno, prošlo ponašanje dobar je prediktor budućeg (Smith i sur., 2007). Pri donošenju odluke o novom ponašanju osobe će se oslanjati na svoje prijašnje iskustvo vezano za tu situaciju, odnosno na to koliko su uvjereni da to ponašanje mogu izvršiti i percepciju koliko lako, odnosno teško će to biti (Kidwell i Jewell, 2007). Također, ljudi koji su već izvršili određeno ponašanje, kasnije su mogli razmišljati o njegovim mogućim posljedicama i te postponašajne kognicije mogu ih voditi u njihovim budućim akcijama ili mogu pretpostaviti da su uvjeti koji su ih vodili u prijašnjem ponašanju prisutni i u sadašnjoj situaciji te mogu ponoviti takvo ponašanje bez provjere te pretpostavke (Albaracin i Wyer, 2000). Dakle, studenti koji su bili u inozemstvu na studentskoj razmjeni već imaju iskustvo iz prve ruke kako je to živjeti, a možda i raditi u inozemstvu. Oni već potencijalno imaju stvorene mreže kontakata, a samim time mogu biti uvjereniji da će se uspjeti lakše snaći u stranoj zemlji te doći do novih prilika kao što je zaposlenje i sl. Nakon studentskih razmjena, studenti često opisuju kako im je to iskustvo bilo izrazito pozitivno te je moguće da to pozitivno iskustvo studija u inozemstvu preslikavaju i na potencijalno buduće iskustvo života i rada izvan Hrvatske.

U mnogim se istraživanjima ekonomski faktor javljao kao dominantan motivator pri namjeri i/ili odluci za iseljavanjem iz zemlje (Gross i Schmitt 2010; Lowell 2009; prema Ravlik, 2014). Pogled prema kojem se očekuje da se ljudi sele iz područja nižih primanja u područja gdje su primanja veća, dominantan je u studijama migracije još od 1885. kada je Ravenstein formulirao ove zakone migracije (Ravlik, 2014). Ipak, u ovom se istraživanju u konačnom modelu nije pokazalo da je samoprocjena ekonomskog statusa statistički značajan prediktor migracije.

Prijašnja istraživanja koja su ispitivala mentalno zdravlje i vjerojatnost za odlazak iz zemlje, su pokazala da se smanjenjem mentalnog zdravlje smanjuje vjerojatnost odlaska. To se može opisati "efektom zdravog migranta", teorijom koja predlaže da je manje vjerojatno da će pojedinci s lošijim zdravljem imati kapacitet i snagu da postanu migranti (Lu, 2008; prema Tinghög, 2009). S obzirom da su emigranti pretežito mladi ljudi s višom razinom obrazovanja nego oni koji ostaju u zemlji (okolnosti koje predviđaju bolji zdravstveni status), lako je pretpostaviti da oni neće "trpjeti status quo" u zemlji u kojoj nisu zadovoljni i gdje osjete posljedice na svoje mentalno zdravlje, nego će djelovati da ga promijene tražeći bolje uvjete u drugoj zemlji. Kada je u pitanju razina mentalnog zdravlja, rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da, što je ona veća, manja je vjerojatnost da će sudionici imati namjeru za odlaskom iz Hrvatske. Dakle, oni koji su zadovoljni, sretni i optimistični u manjoj mjeri imaju namjeru za odlaskom u odnosu na one koji su, ili postaju, nezadovoljni i nesretni u sredini u kojoj žive što je u suprotnosti s ranije spomenutim nalazima nekih prijašnjih međunarodnih istraživanja.

Kada su u pitanju socijalne varijable u ovom istraživanju, procijenjena razina podrške od strane obitelji kao ni član obitelji koji živi u inozemstvu, nisu se pokazali statistički značajnim prediktorima u ovom istraživanju, što je suprotno očekivanjima i prijašnjim istraživanjima, dok se broj bliskih prijatelja pokazao značajnim prediktorom namjere za

odlazak iz zemlje (što je veći broj bliskih prijatelja, to je 11,8% manja vjerojatnost da će pojedinac imati namjeru za odlazak iz zemlje). Iako socijalne mreže predstavljaju važan oblik pomoći u prilagođavanju životu u inozemstvu, ovi sudionici su budući visokoobrazovani ljudi koji, najčešće, imaju određene vještine i sposobnosti boljeg prilagođavanja pa se manje oslanjaju na pomoć svoje socijalne mreže i kontakata pri traženju poslovnih mogućnosti u inozemstvu (Negron, 2012). Još jedno moguće objašnjenje toga je da u pitanju "Živi li sada netko od članova Vaše obitelji u inozemstvu?" nije točno navedeno na koje članove se misli – to može biti i šira rodbina s kojom sudionici možda nisu toliko povezani. Moguće je da bi se dobili drugačiji rezultati da se pitanje postavilo konkretnije, npr. "Živi li sada netko od članova Vaše uže obitelji u inozemstvu?". U istraživanju Negrone (2012) pokazalo se da to što pojedinac ima veliku mrežu ljudi u inozemstvu ne igra toliko veliku ulogu pri donošenju odluke o iseljavanju, kao činjenica da sudionik ima bliskog člana obitelji koji živi u inozemstvu, od roditelja, braće, partnera ili bliskih prijatelja. Bitno je naglasiti moguće razloge zašto se podrška obitelji nije pokazala statistički značajnim prediktorom, dok broj bliskih prijatelja je. U prijašnjim istraživanjima pokazalo se kako su socijalna podrška koju daje obitelj i socijalna podrška prijatelja različito procijenjene. Općenito se od članova obitelji očekuje da će pružiti podršku i kad to čine, to se ne smatra nečim izuzetnim. U suprotnom, kad obitelj ne ispuni ono šta se od nje očekuje, obiteljski odnosi mogu postati narušeni. Što se tiče bliskih prijatelja, oni nemaju tako jaku obavezu pružanja socijalne podrške. Stoga, kad je pruže, ona je jako cijenjena, a ako prijatelji i ne ispune očekivanja, osoba to neće doživjeti toliko negativno kao kad se radi o obitelji (Mirčeta, 2008). Tako osobe koje planiraju iseliti u inozemstvo očekuju da će i dalje imati bezgraničnu podršku obitelji, koja je uvijek tu. Veze s prijateljima nisu bezuvjetne i trebaju se održavati te se odlaskom u inozemstvo mogu lakše izgubiti, a u inozemstvu teže steći. Dodatno, istraživanje Lincolna (2001) pokazalo je kako su veća mreža socijalne podrške i veća razina integracije povezane s nižim razinama psihološkog distresa, što bi značilo da veća socijalna mreža (veći broj prijatelja) može djelovati kao zaštitnički faktor od npr. nezadovoljstva stanjem u državi i ostalih "push" faktora.

Od psiholoških varijabli, statistički značajnim prediktorom namjere za odlazak iz zemlje pokazala se samoprocjena mentalnog zdravlja. Ukupno zadovoljstvo životom (mjereno Indeksom osobne dobrobiti (PWI) nije se pokazalo statistički značajnim prediktorom namjere studenata za odlaskom iz zemlje. To se može objasniti time da je razina zadovoljstva životom relativno stabilna tijekom života (Lucas i Donnellan, 2007), kao i teorijom homeostaze subjektivne kvalitete života koja govori o tome da se kvaliteta života održava unutar normativnih vrijednosti usprkos promjenama zbog vanjskih utjecaja – značajne promjene dovode do privremene promjene u razini kvalitete života, ali prolaskom vremena, kvaliteta života vraća se na razinu karakterističnu za pojedinca (Cummins, 2000). Također, Ivlevs (2015) je svojim istraživanjem pokazao kako se veza zadovoljstva životom i namjerom za napuštanje zemlje može opisati U-distribucijom; ljudi koji su jako zadovoljni životom i koji su jako nezadovoljni životom najčešće će izjavljivati da imaju namjeru otići živjeti u inozemstvo (a sudionici ovog istraživanja imaju

razinu zadovoljstva životom na donjem kraju teorijskog raspona normativnih vrijednosti koji je 60-80% skalnog maksimuma). Što se tiče samoprocjenjene nacionalne dobrobiti, ona i njene domene su distalnije i ljudi ih najčešće ne doživljavaju pretjerano osobnim pa se samim time ni indeks nacionalne dobrobiti ne pokazuje kao statistički značajnim prediktorom za odlazak iz zemlje. Ipak, budući da se njene domene mogu interpretirati i samostalno, možda bi se neke od njih pokazale kao značajnim prediktorima, kao npr. zadovoljstvo ekonomskom situacijom u Hrvatskoj ili vlastima i upravom jer su one usko povezane uz temu ovog rada – namjera za emigracijom mladih obrazovanih ljudi.

Broj bliskih prijatelja (socijalna podrška) pokazao se statistički značajnim prediktorom namjere za odlazak iz zemlje, oni s većim brojem prijatelja i socijalnom podrškom su u manjoj mjeri iskazivali namjeru za odlaskom. Ukupno zadovoljstvo životom se nije pokazalo značajnim prediktorom namjere za emigracijom, kao ni procjena ekonomskog statusa.

Sve uključene varijable u ovom istraživanju - demografske, ekonomska, socijalne i psihološke varijable zajedno objašnjavaju 16,7% varijance namjere za odlaskom iz zemlje, a najveći doprinos imaju socijalne i psihološke varijable (zajedno objašnjavaju 8,9% varijance kriterija).

Pokazalo se kako su društvena događanja i socijalni odnosi izvor zadovoljstva, a ekonomsko-politički čimbenici (korupcija, niski standard, nezaposlenost) izvor nezadovoljstva životom u Hrvatskoj, čime se potvrdila i treća hipoteza. Sukladno tome, Leko (2018) je ispitivanjem varijabli ovog istraživanja dobila kvantitativne rezultate da su sudionici ovog istraživanja najviše zadovoljni odnosima s bližnjima, pripadnosti zajednici i stanjem okoliša, a najmanje zadovoljni sigurnošću u budućnost, životnim standardom, vladom i ekonomskom situacijom. Istraživanje Eurostata (2012; prema Skoblar, 2016) pokazalo je kako su u različitim područjima života, hrvatski građani procijenili obiteljski život i stanovanje kao područja kojima su najzadovoljniji, a životni standard kao područje kojim su najmanje zadovoljni.

Postoje određena metodološka ograničenja ovog istraživanja. U uzorku je veća zastupljenost studenata određenih fakulteta dok je s nekih fakulteta vrlo mali broj sudionika u uzorku te se rezultati ne mogu generalizirati na studente svih fakulteta. Na različitim fakultetima je različit omjer studenata i studentica te bi u daljnjim istraživanjima bilo vrijedno istražiti razlike i prema znanstvenim područjima studija. Nadalje, preporuča se napraviti i longitudinalno istraživanje, tj., valjalo bi provjeriti koliki je postotak ljudi koji je izjavio da ima namjeru za odlazak iz zemlje zaista to i učinilo.

U tijeku je novi krug istraživanja koje je uključilo sadašnje studente završnih godina studija na Sveučilištu Josip Juraj Strossmayer u Osijeku a uslijedit će analiza i usporedba rezultata istraživanja iz 2018. i 2024. godine. Obzirom da je u oba istraživanja korišten isti set pitanja, daljnje analize će uključivati usporedbu svih mjerenih konstrukata iz dva kruga mjerenja.

5. Zaključak

Ovo istraživanje nosi i niz implikacija, s obzirom na temu koja je vrlo aktualna u Hrvatskoj. Pokazalo se da velik postotak mladih, visokoobrazovanih ljudi, bez obzira na prosječnu razinu osobne dobrobiti, iskazuje namjeru iseliti iz Hrvatske. Na taj način Hrvatska se suočava s velikim problemom gubitka reproduktivno sposobnog stanovništva, ali ujedno i intelektualne radne snage. Također, iako se razina nacionalne dobrobiti nije pokazala statistički značajnim prediktorom namjere za odlaskom iz zemlje, ona je i dalje nešto niža od razina nacionalne dobrobiti nekih drugih zemalja, kao i osobne dobrobiti, što je ipak indikator da postoje izvori nezadovoljstva životom u Hrvatskoj kod studenata, što se i pokazalo kvalitativnom analizom. Također, ovim istraživanjem pokazalo se kako su ekonomski čimbenici povezani s nekim psihološkim čimbenicima (razina mentalnog zdravlja), što se onda može odražavati (vjerojatno se i odražava) na društvo u cjelini, koje je nezadovoljnije te potencijalno ima veću vjerojatnost razvoja problema s mentalnim zdravljem, i/ili sniženu razinu dobrobiti i zadovoljstva životom. Svakako postoji potreba za intervencijama koje bi bile usmjerene prema mladim hrvatskim građanima – prvotno ekonomsko-političkim koje bi se odnosile na aktivnosti povećanja zaposlenosti, ali, naravno, i psihološkim koje bi nudile podršku mladim ljudima i opremale ih vještinama za uspješno nošenje sa stresnim situacijama.

Stoga su potrebna daljnja i usporedna istraživanja na ovu temu koja će također obuhvatiti sve čimbenike i donijeti nova saznanja koja će pomoći povećanju zadovoljstva životom u Hrvatskoj. Dobiveni rezultati sugeriraju važnost psihosocijalnih čimbenika pri istraživanju namjere za odlazak iz zemlje kod mladih visokoobrazovanih ljudi, što je u dosadašnjim istraživanjima često bilo zanemarivano.

Napomena

Ovaj rad je nastao temeljem diplomskog rada Tene Blažević (u vrijeme obrane diplomskog rada Tena Fereža) pod naslovom: “Psihosocijalni prediktori namjere studenata za odlaskom iz zemlje” (naslov na engleskom jeziku: Psychosocial predictors of students’ intention for emigration) koji je izrađen pod mentorstvom prof. dr. sc. Gorke Vuletić na Odsjeku za psihologiju i obranjen 2018. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta J. J. Strossmayer u Osijeku. Podaci se temelje na sveučilišnom istraživačkom projektu “Uloga subjektivne kvalitete života u namjeri mladih ljudi za iseljenjem iz regije ili zemlje” voditeljice prof. dr. sc. Gorke Vuletić na kojemu je Tena Blažević bila student istraživač.

Literatura

- Ajzen, I., Dasgupta, N. (2015). *Explicit and implicit beliefs, attitudes, and intentions: The role of conscious and unconscious processes in human behavior*. New York: Oxford University Press.
- Albaracin, D.M., Wyer, R.S. (2000). The Cognitive Impact of Past Behaviour: Influences on Beliefs, Attitudes, and Future Behavioral Decisions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(1), 5–22.
- Bell, R. R. (1981). *Worlds of friendship*. Beverly Hills: Sage.
- Borožan, Đ., Barković Bojanić, I. (2016). Migration motives of University Students: An Empirical Research. *International Migration*, 53(1), 66-82.
- Byrnes, J.P., Miller, D.C.(1999). Gender differences in Risk Taking: A Meta Analysis. *Psychological Bulletin*, 125(3), 367-383.
- Chindarkar, N. (2014). Is subjective well-being of concern to potential migrants from Latin America? *Social Indicator Research*, 115(1), 159–182.
- Cummins, R.A., Eckersley, R., Pallant, J., Van Vugt, J. i Misajon, R. (2003). Developing anational index of subjective wellbeing: The Australian Unity Wellbeing Index. *SocialIndicators Research*, 64, 159-190.
- Cummins, R. A. (2000) Objective And Subjective Quality Of Life: An Interactive Model. *Social Indicators Research*, 52, 55–72.
- De Jong, G.F. (2000). Expectations, gender, and norms in migration decision-making. *Population Studies*, 54(3), 307-319.
- Diener, E. (1984). Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, 95(3).
- Golub, B. (2004). *Hrvatski znanstvenici u svijetu: socijalni korijeni u prostoru i vremenu*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Golub, B. (1992). *Neki aspekti potencijalnog odliva znanstvenika u inozemstvo*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Gorup, T.(2015). *Suvremena transmigrantska iskustva visokoobrazovanih Zagrepčana*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Gödri, I., Feleky, G.A. (2014). *Migration intentions – between dreams and definite plans. The impact of life-courses events on different types of migration potential*. Budapest: European Population Conference.

- Graham, C., Markowitz, J. (2011). Aspirations and Happiness of Potential Latin American Immigrants. *Journal of Social Research and Policy* 2(2), 9–25.
- Gubhaju, B., De Jong, G.F. (2009). Individual versus Household Migration Decision Rules: Gender and Marital Status Differences in Intentions to Migrate in South Africa. *International Migration*, 47(1), 31-61.
- Hercog, M., van de Laar, M. (2013). *Determinants of international mobility decision: The case-study of India*. Maastricht: Maastricht Economic and social Research Institute on Innovation and Technology.
- International Wellbeing Group (2013). *Personal Wellbeing Index: 5th Edition*. Melbourne: Australian Centre on Quality of Life, Deakin University.
- Ivlevs, A. (2015). *Happy moves? Assessing the link between life satisfaction and emigration intentions*. Bristol: Bristol Business School.
- Karalić, M. (2017). *Promjene u demografskoj slici republike hrvatske od popisa stanovništva 2011. do 2017. godine*. Diplomski rad. Split: Ekonomski fakultet.
- Keyes, C. L. M. (2009). *Atlanta: Brief description of the Mental Health Continuum–Short Form (MHC–SF)*. Resource document. Emory University web site. preuzeto 14.4.2018. s: www.sociology.emory.edu/ckeyes.
- Knezović, S., Grošinić, M. (2017). *Migration trends in Croatia*. Zagreb: Hanns-Seidel-Stiftung.
- Leko, T. (2018). *Odnos kolektivnog samopoštovanja, osobne i nacionalne dobrobiti*. Diplomski rad. Osijek: Filozofski fakultet.
- Lincoln, K.D. (2000). Social Support, Negative Social Interactions, and Psychological Well-Being. *Social Service Review*, 74(2), 231-252.
- Lucas, R.E. i Donnellan, M.B. (2007). How Stable Is Happiness? Using the Starts Model to Estimate the Stability of Life Satisfaction. *Journal of Research in Personality*, 41, 1091-1098.
- Mara, I. and Landesmann, M. (2013). *Do I Stay because I am Happy or am I Happy because I Stay? Life Satisfaction in Migration, and the Decision to Stay Permanently, Return and Out-migrate*. Wien: Wiener Institut fur Internationale Wirtschaftsvergleiche.
- Mežnarić, S. (2003). Migracijske aktualnosti: stanje, problemi, perspektive paradigmi istraživanja. *Met*, 19 (3-4).
- Miljković, D. (2013). Zdravlje i subjektivna dobrobit. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 7, 223-237.

- Mirčeta, M. (2008). *Sociodemografske osobine, socijalna podrška, zadovoljstvo životom i odnos prema smrti starih*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Mlikota, D., Prelas Kovačević, A. (2013). Veličina potencijalnog "odljeva mozga" studenata Visoke škole za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici. *Praktični menadžment*, 4(2), 32-42.
- Negron, R. (2012). Personal Networks and Migration Decision: The Case of Jamaican Brain Drain. *Journal of Identity and Migration Studies*, 6(1), 43-63.
- Orosova, O., Gajdošova, B. (2017). *Emigration Intentions and risk behaviour among university students*. Košice: P.J. Šafarik University.
- Orosova, O., Benka, J., Hricová, L. i Kulanová, M. (2018). Gender, Rootedness, Normative Beliefs and Emigration Intentions of Slovak University Students. *International Migration*, 56: 172-196.
- Otrachshenko, V., Popova, O. (2014). Life (Dis)Satisfaction and the Intention to Migrate: Evidence from Central and Eastern Europe. *Journal of Socio-Economics* 48, 40– 49.
- Parey, M., Waldinger, F. (2011). Studying abroad and international labour market mobility: Evidence from the Introduction of ERASMUS. *The Economic Journal*, 121(551), 194-222.
- Polgreen, L., Simpson, N. (2011). Happiness and International Migration. *Journal of Happiness Studies*, 12(5), 819-840.
- Rath, T., Harter, J. (2010). *The Economics of Wellbeing*. Washington, D.C.: Gallup.
- Ravlik, M. (2014). *Determinants of international migration: a global analysis*. Göttingen: National Research University - Higher School of Economics.
- Stubbs, P., Zrinščak, S. (2017). Policy vacuum in the face of a new wave of emigration from Croatia. *European Social Policy Network*.
- Smith, J., Manstead, A.S., Tarry, D.J., Louis, W.R. (2007). Interaction Effects in the Theory of Planned Behavior: The Interplay of Self-Identity and Past Behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 37(11), 2726–2750.
- Skoblar, N. (2016). Utjecaj kvalitete i zadovoljstva životom na migraciju mladih u općinama Privlaka i Vir. Diplomski rad. Split: Ekonomski fakultet.
- Šverko, I. (2005). Studentske namjere odlaska u inozemstvo: veličina potencijalnog "odljeva mozga" i njegove odrednice u 1995., 1997. i 2004. godini. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 14(6), 1149-1174.
- Tinghög, P. (2009). *Migration, Stress and Mental Ill Health. Post-migration Factors and Experiences in the Swedish Context*. Linköping: Linköping University, Faculty of Arts and Sciences.

UNDESA (2016). Preuzeto s <http://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-migration.pdf>, pristupljeno: 28. 6. 2024.

Van Dalen, H., Henkens, K. (2013). *Explaining Emigration Intentions and Behaviour in the Netherlands, 2005-10*. The Hague: Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute.

Warnes Kjeøy, I.J. (2013). *Dreaming of Europe : Migrant Networks and Migration Aspirations in Four Areas of Senegal*.

Wiers-Jensen, J. (2008). Does Higher Education Attained Abroad Lead to International Jobs? *Journal of Studies in International Education*, 12(2), 101 – 130.

Williams, D.R., Collins, C. (1995). Socioeconomic and Racial Differences in Health: Patterns and Explanations. *Annual Review of Sociology*, 21, 349-386.

World Health Organisation (2014). Mental health: a state of well-being. preuzeto 18.5.2018. s: http://www.who.int/features/factfiles/mental_health/en/

Župarić-Iljić, D. (2016). *Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku uniju*. Zagreb: Friedrich Ebert Stiftung.

Prilog

Korelacije ispitivanih varijabli

	Dob	Erasmus	Ekonomski status	Podrška obitelji	Broj prijatelja	Rodbina u inozemstvu	Indeks osobne dobrobiti	Indeks nacionalne dobrobiti	Mentalno zdravlje
Spol (Ž=1; M=2)	-0,13	-0,12	0,26	-0,00	0,07	0,001	0,23**	-0,17	0,06
Dob	-	0,02	-0,03	-0,07	0,06	0,009	-0,19**	-0,005	0,03
Erasmus (0=ne; 1=da)		-	0,01	-0,05	0,02	0,04	-0,04	-0,009	-0,02
Ekonomski status			-	0,07	0,06	-0,06	0,10	0,08	0,19**
Podrška obitelji				-	0,17**	0,02	0,22**	0,20**	0,31**
Broj prijatelja					-	-0,001	0,17**	0,06	0,21**
Rodbina u inozemstvu (0 = ne; 1 = da)						-	-0,008	-0,07	-0,009
Indeks osobne dobrobiti							-	0,23**	0,21**
Indeks nacionalne dobrobiti								-	0,18**

Legenda: ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

PSYCHOSOCIAL PREDICTORS OF STUDENTS' EMIGRATION INTENTION

Gorka VULETIĆ

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences
in Osijek, Lorenza Jägera 9, Osijek, Croatia

gvuletic@ffos.hr

Tena BLAŽEVIĆ

tenablazevic512@gmail.com

Abstract

The goal of this research was to investigate the psychosocial predictors of young people's intention to leave the country and of taking concrete steps to leave the country among students in their final years of study and graduates, and to examine possible gender differences, and then to obtain more specific information about the sources of (dis)satisfaction with life in Croatia. 356 male and female students of the J.J. Strossmayer University in Osijek participated in the research, ranging in age from 22 to 42 years old. The results from 2018 showed that 44.7% of participants want to go live and work abroad, while in 2024 that number is 27.2%. There are gender differences in taking concrete action towards this - men were more likely than women to report that they had taken steps towards finding a job abroad. Furthermore, the variables gender, participation in the Erasmus student exchange program, the number of close friends, and the level of mental health were statistically significant predictors of the emigration intention. So, both demographic and social and psychological variables contribute, but differently, to the explanation of the variance of the criterion, i.e. the intention to leave the country, while the economic variable, after adding the mental health assessment variable, ceased to be statistically significant - the level of mental health is a mediator between self-assessment of economic status and intention to leave the country. It has been shown that social ties are the main source of satisfaction, and the economic situation is the source of dissatisfaction with life in Croatia.

Keywords: psychosocial predictors, emigration, brain drain, life satisfaction

Key message of the paper: The research points to the importance of various psychosocial factors in understanding the intention for emigration of young highly educated people. Social ties (close people, society in general) were most often a source of satisfaction, while the economic situation was a source of dissatisfaction with life in Croatia.